

URSZULA SOLER

Rola organizacji młodzieżowych w polskiej edukacji proobronnej – jaka przyszłość?

The role of youth organizations in the Polish defense education – what is the future?

Doktor, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Wydział Socjologii, Instytut Socjologii, Katedra Mikrostruktur Społecznych i Współczesnych Teorii Socjologicznych, Polska

Streszczenie

Młodzieżowe organizacje proobronne stanowią coraz istotniejszy element polskiego systemu bezpieczeństwa. Poprzez swoje różnorodne działania służą polskiej edukacji proobronnej i przyczyniają się do kształtowania postaw patriotycznych wśród młodzieży. W ostatnich latach obserwować możemy coraz bardziej prężny ich rozwój i większe nimi zainteresowanie ze strony instytucji państwowych. Czy młodzieżowe organizacje proobronne będą stanowiły w przyszłości istotny element polskiego systemu bezpieczeństwa? Wszystko wskazuje na to, że tak.

Słowa kluczowe: młodzież, edukacja, bezpieczeństwo, proobronność, organizacje młodzieżowe.

Abstract

Youth paramilitary organizations are an increasingly important element of Polish security system. Through its various activities serve to Polish defense education and contribute to the shaping of patriotic attitudes among young people. In recent years, we can observe more and more resilient their development and their greater interest on the part of state institutions. Will paramilitary youth organizations constitute in the future a significant element of Polish security system? Everything seems to indicate so.

Key words: youth, education, security, self-defense, youth organizations.

Wstęp

Edukacja proobronna, nazywana powszechnie edukacją dla bezpieczeństwa, uznawana jest za najbardziej efektywną, a także najtańszą formą przeciwdziałania zagrożeniom przede wszystkim na gruncie lokalnym, ale również na poziomie narodowym i międzynarodowym. Jest ona podstawą do kształtowania bezpieczeństwa ludności, ma ogromny wpływ na wiedzę i umiejętności konieczne do prawidłowego zachowywania się na wypadek szeroko pojętych zagrożeń.

Pojmowanie edukacji proobronnej bardzo zmieniało się w historii. Współcześnie duży nacisk kładzie się na możliwość rozwijania osobowości. Głównym celem jest ukazanie potrzeby rozwijania świadomości całego społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa oraz wykształcenie nawyków je wzmacniających. Konieczne do tego jest zaangażowanie wielu instytucji – rodziny, szkoły czy władzy publicznej. Niezwykle istotną rolę odgrywają przy tym organizacje proobronne. Przedmiotem tego artykułu jest ukazanie roli młodzieżowych organizacji proobronnych w polskiej edukacji dla bezpieczeństwa.

System edukacji dla bezpieczeństwa

Narodowy system edukacji dla bezpieczeństwa zmieniał się na przestrzeni wieków. Pierwsze udokumentowane przykłady edukacji obronnej sięgają już X i XI w. Znalazła ona swój wyraz w edukacji wojskowej drużyny książęcej. Z czasem model ten się zmieniał i już od XII w. zaczął się kształtować w Polsce typ edukacji rycerskiej opartej na przygotowaniu młodzieży szlacheckiej do pełnienia funkcji militarnych i dworskich. Tego typu edukacja miała zazwyczaj miejsce na dworach możnowładców [Davis 2010]. W okresie odrodzenia rozpoczęto poszukiwanie nowych metod i treści w ówczesnej edukacji dla bezpieczeństwa. Upowszechnił się ideał szlachecko-ziemiański. Starano się unikać zajęć rycerskich, które mogłyby ograniczać tzw. wolność i niezależność osobistą. Sytuacja zmieniła się w XVI w., gdy ze Wschodu wzrosło zagrożenie dla Polski. Na nowo powstawać zaczęły projekty utworzenia w Polsce szkół rycerskich. Autorami tych idei byli m.in. A.F. Modrzewski, J. Wereszczyński, P. Grabowski. Jednak dopiero druga połowa XVIII w. przyniosła nowe projekty edukacji obronnej młodzieży i zakładanie szkół rycerskich. Jedną z najważniejszych była Szkoła Rycerska (zwana Korpusem Kadetów) założona w 1765 r. przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego dla synów szlacheckich. Jej komendantem i autorem programu nauczania był generał ziem polskich, książę Adam Czartoryski [Davis 2010]. Bardzo ważną rolę odgrywało również powołane w 1773 r. pierwsze w Polsce i Europie ministerstwo oświaty – Komisja Edukacji Narodowej [Bogusz, Kosyrz 1979: 12], która wśród wielu projektów miała także jeden poświęcony przysposobieniu wojskowemu młodzieży szlacheckiej, mieszczkańskiej i chłopskiej.

Trudny rok 1795 przyniósł upadek państwowości i uniemożliwił na długi czas prowadzenie edukacji obronnej, z drugiej jednak strony doprowadził do rozbudzenia wśród młodzieży świadomości patriotyczno-obronnej. Utrata niepodległości przez Polskę stała się czynnikiem pobudzającym do działania na rzecz ponownego odzyskania utraconej wolności także dla wielu organizacji spoza granic kraju. Owocem tak prowadzonej edukacji dla bezpieczeństwa był udział Polaków w wielu walkach o wyzwolenie narodowe i społeczne w myśl idei „Za Wolność Waszą i naszą” [Bogusz 1989: 7].

Koniec XIX i początek XX w. to nowa jakość w polskiej edukacji dla bezpieczeństwa. Pojawiają się związki i tajne organizacje zbrojne, jak „Związek Strzelecki”, „Polskie Drużyny Strzeleckie”, „Towarzystwo-Sokół” czy „Drużyny Podhalańskie”. W kolejnych latach stały się one bazą, na której tworzyło się wojsko polskie. Odzyskanie niepodległości w 1918 r. stało się początkiem wzmoczonego ruchu wychowania młodzieży szkolnej w duchu patriotyczno-wojskowym. Dużą rolę odegrał tu marszałek Józef Piłsudski, który stanął na czele powołanej w 1927 r. Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. Wydano także „Instrukcję wyszkolenia oddziałów przysposobienia wojskowego”. Według jej zapisów zasadniczym celem Przysposobienia Wojskowego było przygotowanie młodzieży do służby wojskowej [Odziemkowski 1996: 100]. Instrukcja stała się podstawą do XXI-wiecznego programu przysposobienia obronnego studentów.

II wojna światowa to mobilizacja wszystkich dotychczasowych ruchów wychowawczych. Wszystkie ważniejsze formacje sił zbrojnych, krajowe i zagraniczne, organizowały szkoły wojskowe oraz kształcenie i wychowanie żołnierzy. Jednym z największych sukcesów było jednak działanie edukacyjne „polskiego państwa podziemnego” – zarówno ze strony Armii Krajowej, jak i Szarych Sierogów. Koniec II wojny światowej i „zimna wojna” przyniosły zastój w edukacji patriotyczno-militarnej. W tym okresie w panującym systemie komunistycznym rozwój młodzieży następował pod wpływem silnego upolitycznienia i ideologizacji. Zmiany przyniósł rok 1989. Na nowo pojawiła się przestrzeń do instytucjonalnej i społecznej działalności na rzecz edukacji dla bezpieczeństwa.

Edukacja dla bezpieczeństwa

Uwolnienie działalności obywateli w 1989 r. przyniosło stałe przeobrażenia w wielu dziedzinach. Ulegają im także procesy edukacyjne, umożliwiając tym samym spełnienie potrzeb poszczególnych grup społecznych. W XXI w. bardzo ważne jest rozwijanie osobowości i świadomości ludzi, również w kwestii edukacji dla bezpieczeństwa. Definiowana jest ona jako ogół procesów oświatowo-wychowawczych realizowanych głównie przez rodzinę, szkołę, środki masowego przekazu, organizacje młodzieżowe, stowarzyszenia oraz przeznaczone do tego instytucje rządowe i samorządowe, których zadaniem jest upowszechnianie wartości, zdobywanie i przekazywanie wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego [Stępień 1998]. Jest ona jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa. Od jej poziomu zależą postawy, wartości, wiadomości, czyli świadomość ludzi, a także umiejętności niezbędne w zapobieganiu i radzeniu sobie w sytuacji zagrożeń [Wesołowska, Szerauc 2002: 56–62, 218–226].

W zależności od typów zagrożeń wyróżnia się różne obszary w edukacji dla bezpieczeństwa [por. Rudnicki 1994; Siuda 2001: 116–117].

Do najważniejszych działań w jej obrębie należą:

- 1) przekazywanie wiedzy w zakresie występowania zagrożeń,
- 2) kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw,
- 3) motywacja do podejmowania działań mających na celu zapewnienia bezpieczeństwa,
- 4) upowszechnianie koniecznej wiedzy oraz umiejętności z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom,
- 5) uświadomienie skali oraz rodzaju potrzeb w sytuacjach trudnych,
- 6) rozwijanie poczucia odpowiedzialności za podejmowanie określonych działań,
- 7) wyrabianie odpowiednich nawyków zachowania się w sytuacjach zagrożenia,
- 8) pielęgnowanie wartości w odniesieniu do życia i zdrowia człowieka [Gołębiewski 2001].

Edukacja dla bezpieczeństwa powinna dotyczyć całego społeczeństwa, więc proces ten obejmuje zarówno dzieci, młodzież, jak i osoby dorosłe. Edukacja dorosłych jest bardzo trudna, ponieważ w zorganizowanej formie można ją prowadzić jedynie w postaci dobrowolnych kursów i szkoleń. Powszechnie w wielu krajach na świecie wykorzystuje się w niej oddziaływanie dzieci na rodziców i dorosłych [Zaczek-Zaczyński 2006: 10–12]. Do odpowiedniego przygotowania do prawidłowych postaw i zachowań w sytuacjach niebezpiecznych potrzebne jest wsparcie ze strony samorządu lokalnego oraz władz państwowych. Bardzo ważne jest, gdy działania informacyjne w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom poparte są przez odpowiednio przygotowaną edukację dzieci, młodzieży i dorosłych. Kluczową rolę odgrywają tu organizacje społeczne i pozarządowe.

Rola młodzieżowych organizacji w polskiej edukacji proobronnej

Żadne rozwinięte społeczeństwo nie może trwać bez istnienia grup dobrowolnie zorganizowanych obywateli, również takich jak młodzieżowe organizacje proobronne. Obok wolnych i demokratycznych wyborów oraz samorządności terytorialnej są one jednym z zasadniczych filarów, na których opiera się ustrój demokratycznego państwa. Grupy te znane są pod wspólną nazwą organizacji pozarządowych, a określane są często jako sól demokracji.

Organizacja pozarządowa to, obok rodziny, szkoły i kościoła, najważniejsze miejsce, w którym kształtowane są postawy społecznie użyteczne. Wśród wielu obszarów działalności organizacje pozarządowe i ich odpowiedniki podjęły także działalnością proobronną wśród młodzieży. Zdaniem J. Kardasa [1999: 111] istotnym warunkiem tworzenia skutecznego systemu obronnego państwa, oprócz potencjału gospodarczego, naukowo-technicznego, sprawnych struktur państwowych i samorządowych oraz nowoczesnego wojska, jest posiadanie przez armię szerokiego zaplecza społecznego. Jest to bardzo ważny czynnik przy założeniach doktryny wojennej o charakterze obronnym. To zaplecze tworzą Obrona Cywilna, szkoły i stowarzyszenia społeczne, takie jak młodzieżowe organizacje proobronne.

Obrona cywilna wraz ze stowarzyszeniami społecznymi jest częścią samoobrony powszechnej współtworzącej system obrony narodowej. W różnych językach istnieje wiele definicji samoobrony powszechnej (*autodefesne, selfdefence*). Wszystkie te pojęcia składają się z dwóch składników: „samo-”, „auto-”, *self-* oraz „obrona”, *defense, defence*. Samoobrona jest działaniem, które oznacza obronę samego siebie, ale też czynność typu ochronnego. Drugi człon pojęcia „powszechna” nadaje samoobronie dodatkową cechę. Jest ona wszystko obejmująca, ogólna, generalna, uniwersalna, odnosząca się do wszystkich czasów, miejsc i ludzi. Jeśli połączymy ją z samoorganizacją, samoobrona powszechna stanie się dążeniem do (samo)zabezpieczenia się ludzi na sytuacje niebezpieczne [Marczak 2000: 12]. Organizacje proobronne i stowarzyszenia społeczne są odpowiedzią na te ludzkie dążenia do stworzenia poczucia bezpieczeństwa. Dzięki oddolnej inicjatywie i silnym parciom społecznym doskonale wpisują się w system obrony narodowej.

Pewnym problemem jest to, że wciąż brak regulacji prawnych służących wykorzystaniu potencjału stowarzyszeń, co wpływa niekorzystnie na ich działalność, zwłaszcza w mniejszych ośrodkach miejskich. Mimo tego zarówno stowarzyszenia istniejące przed 1989 r., jak i te powstałe czy reaktywowane w ostatnich latach podejmują różnorodne inicjatywy o charakterze proobronnym i deklarują swą wolę kontynuowania służby społeczeństwu. Widać również pierwsze zmiany instytucjonalne w tym zakresie. Przykładem młodzieżowej organizacji proobronnej bardzo dobrze wpisującej się w system edukacji dla bezpieczeństwa jest Legia Akademicka.

Jest to stowarzyszenie studenckie, którego celem jest kształtowanie postaw proobronnych oraz patriotycznych w środowisku akademickim i szkolnym oraz organizowanie szkoleń w zakresie przysposobienia wojskowego studentów. Priorytetem działalności Legii Akademickiej są szkolenia z zakresu różnych specjalności wojskowych realizowane na bazie jednostek wojskowych oraz wojskowych ośrodków szkolenia. Przeprowadzone dotychczas szkolenia, także w zakresie prewencji i pomocy przedmedycznej, umożliwiły członkom pododdziału Legii Akademickiej podjęcie działań w różnych sytuacjach kryzysowych, jak służba porządkowa i medyczna, we współdziałaniu z Biurem Ochrony Rządu, podczas kwietniowych uroczystości żałobnych pod Pałacem Prezydenckim w Warszawie, ochrona mienia, działania prewencyjne, pomoc powodzianom na terenach objętych powodzią w 2010 r. (Płock, Bogatynia, Janowiec), służba porządkowa podczas głównych uroczystości Święta Niepodległości na pl. Piłsudskiego w Warszawie w 2010 r. i inne. Legia Akademicka realizuje również zadania integracyjne dla klas mundurowych w województwie lubelskim oraz jest organizatorem Ogólnopolskich Zawodów Sportowo-Obronnych „Cool-Armia”. W ramach działalności na rzecz edukacji dla bezpieczeństwa instruktorzy z Legii Akademickiej prowadzą zajęcia w placówkach oświatowych na terenie całego

kraju. Stowarzyszenie skupia w swoich strukturach ludzi z uprawnieniami przydatnymi na gruncie działań na rzecz obronności (instruktorzy strzelectwa, samoobrony, spadochroniarstwa). Aktualnie trwają prace mające na celu włączenie tej organizacji oraz kilku jej podobnych do systemu polskiej Obrony Terytorialnej. Legioniści biorą także udział w ćwiczeniach ANAKONDA 2016 oraz przygotowują program Szkolnych Poddziałów Narodowych Sił Rezerwowych.

Również ze strony instytucji państwowych widać zmiany w tym zakresie. Trwają obecnie prace nad nowelizacją ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, w której duża uwaga zwrócona będzie na Obronę Terytorialną i rolę młodzieżowych organizacji proobronnych w jej tworzeniu. Zmodernizowano też przepisy dotyczące używania munduru Wojska Polskiego i broni oraz uregulowano instytucjonalnie współpracę pomiędzy MON a organizacjami młodzieżowymi. Te pierwsze zmiany wskazują na to, że autorytety w zakresie obrony narodowej dostrzegły potencjał, jaki drzemie w młodzieży, i jak wielką rolę odgrywają tego typu organizacje w edukacji dla bezpieczeństwa. Pozostaje mieć nadzieję, że tendencja ta zostanie utrzymana.

Literatura

- Davis N. (2010), *Boże igrzysko. Historia Polski*, Kraków.
- Bogusz J., Kosyrz Z. (1979), *Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży*, Warszawa.
- Bogusz J. (1989), *Młodzież oraz metody kształtowania jej postaw patriotyczno-obronnych w wojsku*, Warszawa.
- Gołębiowski J. (2001), *Edukacja dla bezpieczeństwa*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” nr 1(2).
- Kardas J. (1999), *Edukacja obronna w Polsce*, Warszawa.
- Marczak J. (red.) (2000), *Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa.
- Odziemkowski J. (1996), *Armia i Społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa.
- Stępień R. (red.) (1998), *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP*, Warszawa.
- Rudnicki B. (1994), *Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja* [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Materiały konferencyjne*, Warszawa.
- Siuda T. (2001), *Edukacja dla bezpieczeństwa w wybranych czasopismach* [w:] R. Rosa (red.), *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku, cz. 2: Edukacja do bezpieczeństwa pokoju i praw człowieka*, Siedlce.
- Wesołowska E.A., Szerauc A. (red.) (2002), *Patriotyzm, obronność, bezpieczeństwo*, Warszawa.
- Zaczek-Zaczyński K.M. (2006), *O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” nr 3(29).